

DAG ANCKAR:

Det politiska läget i Finland

Vid årsskiftet är det politiska läget i Finland ganska lugnt. Det framgår av t f professor Dag Anckars artikel. Professor Anckar i Åbo har tidigare någon gång medverkat hos oss: vi hoppas nu att han skall komma att göra det mera regelbundet. Han konstaterar att regeringen Sorsa suttit länge, vilket i Finland betyder något annat än i Sverige. Den har under 1973 varit med om att reglera förhållandet mellan Finland och EG, vilket var nödvändigt. Oljekrisen kan Finland möta ganska lugnt, tack vare sina avtal med Sovjetunionen, men prishöjningarna kommer att medföra samma problem där som annorstädes. Sist skriver författaren om ett misslyckat "reformförslag" beträffande landets högskolor. Man kan bara hoppas, att samma förnuftiga reaktion, som förekommit i Finlands riksdag, skall sätta sina spår i liknande fall i den svenska.

Förhållandet mellan Finland och den europeiska gemenskapen kunde under år 1973 regleras i ett avtal, som definitivt antogs av riksdagen under höstens förlopp. Härmed hade en av de viktigaste frågor som finsk utrikespolitik på senare tid haft att brottas med fått en tillfredsställande lösning. Samtidigt som Finland bibehöll sin utrikespolitiska rörelsefrihet kunde landet trygga sin livsviktiga västhandel. Det har sagts att avtalet med EEC inte innebär några kännbara ekonomiska vinster för Finland, och detta kan vara nog så riktigt — avtalet syftar mer till att trygga status quo än till att bryta ny mark. Alternativet — att stanna helt utanför EEC — hade emellertid inneburit ekonomisk katastrof. Finland är för sin utkomst och sitt välstånd helt beroende av utrikeshandeln, och ett läge där landet inte på lika villkor kunde tävla med sina konkurrenter om EEC-marknaderna skulle ha fått ödesdigra föjder för landets export och hela ekonomi. Att Finland behövde ett avtal var därför alldeles klart.

Om detta var man emellertid ingalunda enig. För kommunisterna har ett samarbete i västlig riktning alltid tett sig som en styggelse, och deras svartmålning av EEC-avtalet och dess konsekvenser hör därför mer eller mindre till dagordningen. Av större intresse är att denna avvisande attityd hade stöd även på yngre socialdemokratiskt håll. EEC-debatten konkretiserade här ett nytt element i det utrikespolitiska opinionsmönstret: en plädering för en "ny" och aktivare utrikespolitik.

Förhållandet till Sovjetunionen har som

känt redan länge utgjort huvudfrågan i finsk politik. Samtidigt har det också utgjort en stridsfråga, där olika grupper hävdar olika uppfattningar om hur den överideologi skall uttolkas, som säger att Finland bör visa särskild omsorg om östrelationerna. Den svenska statsvetaren Katarina Brodin har i en intressant artikel ("Quo vadis, Finlandia?", Internationella Studier 4/1973) framhållit att socialdemokratins "nya" utrikespolitik kan sammanfattas i parollen "från brobyggare till kritiker" — innebärande bl a att Finland borde göra avkall på sin neutralitet och kraftigare understryka intressegemenskapen med Sovjetunionen. Hur allvarligt menade opinioner av denna typ sist och slutligen är ställer sig svårt att bedöma — åtminstone till en del faller de nog tillbaka på personopportunistiska (och inte precis felslagna!) beräkningar. Delvis är det väl också fråga om en socialdemokratisk insikt om att anfall är bästa försvar. Partiet har den utrikespolitiska diskriminering det tidigare var utsatt för i färskt minne, och mot denna bakgrund är det förståeligt om man inte motsätter sig att vissa partikretsar uppträder påvligare än påven själv. Det utrikespolitiska spelet har i Finland sina egna turer, och i dem gäller det att hellre förekomma än förekommas. Som Brodin påpekar kan detta spel emellertid få allvarliga konsekvenser — om det vill sig illa kan det ytterligare underminera det redan nu långtifrån bergfasta förtroende man i väst känner för Finlands neutralitetspolitik.

Energikrisen

Energikrisen och det allvarliga läge som den framkallat har naturligtvis gällt även Finland, även om krisens följder inte här har antagit samma proportioner som på många andra håll. Att den energipolitiska situationen inte ter sig alldeles hopplös har inte så mycket att göra med en annorlunda energihushållningsstruktur — även i Finland svarar oljan för mer än hälften av den totala energiförbrukningen — som med förhållandevis bättre möjligheter att påräkna en kontinuerlig oljetillförsel. Dels har Finland av de oljeproducerande arabländerna etiketterats som en vänskapligt sinnad nation, dels — och framför allt — tar Finland huvudparten av sin olja från Sovjetunionen, som inte har någon orsak att utnyttja denna export som ett politiskt vapen mot Finland.

President Kekkonen framhöll i sitt nyårsstal, att frågan för Finlands del inte är den att vi inte tack vare vår oljepolitik skulle få köpa ungefär samma mängder olja som tidigare. Frågan gäller hur dessa köp skall finansieras. De brant stigande oljepriserna innebär en importökning, som kan neutraliseras blott om prisutvecklingen för Finlands traditionella exportvaror skulle följa ungefär samma mönster. Detta ter sig emellertid ingalunda sannolikt, och alternativet till en allt kraftigare skuldsättning blir då en minskad oljeförbrukning och en därav följande långsammare stegring av det materiella välståndet. Att detta kommer att få politiska konsekvenser är klart — ju mindre kaka desto större konflikter kring dess delning. Å andra si-

dan är det inte helt otänkbart att ett allvarligare läge även kan dämpa dessa konflikter. Detta kan bli fallet om sådana känslor av samhällssolidaritet får växa fram, som är ägnade att främja bredare gemensamma intressen och lägga en viss sordin på artikulerandet av snävare gruppintressen. Vissa drag kring de pågående avtalsförhandlingarna ger anledning till en försiktig optimism i detta avseende.

Regeringen Sorsa

Vänder vi blicken mot inrikespolitiken inregistrerar den såväl stabilitet som splittning. Ser vi först på regeringens ställning, kan vi notera att ministären Sorsa har visat sig långlivad. Vid årsskiftet kunde den blicka tillbaka på en verksamhetsperiod som sträckte sig över 17 månader, och detta är betydligt mer än vad regeringarna i Finland i allmänhet kunnat redovisa. Enligt statistikens lagar skulle ett regeringskifte i Finland då vara nära förestående, men åtminstone i skrivande stund ter sig ett sådant byte inte sannolikt. Regeringen har t ex inte haft nämnvärda svårigheter att i stöd av sitt breda parlamentariska underlag tillbakavisa de interpellationer, varigenom oppositionen sökt ifrågasätta dess parlamentariska förtroende. Vad regeringens existens beträffar har vi f n att göra med en stabiliserande faktor i Finlands politiska liv.

Söker vi en förklaring till detta, står den väl närmast att finna i det enkla faktum att de mekanismer som är av betydelse har haft ett mycket begränsat spelrum till förfogande. För det första har vi att beakta

att regeringar inte längre lika lätt som tidigare fälles till följd av tillfälligheter. För det andra — och detta är mer väsentligt — är det ett faktum att regeringen tämligen väl har lyckats komma tillrätta med sina inre meningsskiljaktigheter. Mer precis kan vi säga, att meningsskiljaktigheter förekommit men att det existerat ett tillräckligt mått av politisk vilja att överbrygga dem. Frågor som under år 1973 ställt regeringssamarbetet på prov har framför allt varit dels den famösa undantagslagstiftning, som möjliggjorde en förlängning av president Kekkonens mandat, dels Finlands förhållande till EEC.

Det har i offentligheten hävdats att regeringen efter det EEC-ärendet med vidhängande skyddslagstiftning rots i hamn inte förmått samla sig till verkligt effektiva insatser. Mot detta omdöme står andra som hävdar det direkt motsatta och förklarar, att samarbetet mellan regeringspartierna löper mer friktionsfritt nu när Finlands EEC-avtal är klart. Den senare tolkningen ter sig mer rimlig, och det bör framhållas att t ex arbetet på den utlovade skattereform, som skall justera orättvisorna i skatteskalans inflationsförskjutning, inte har förorsakat större, utåt synliga slitningar mellan regeringspartierna.

En tredje kontinuitetsbefrämjande omständighet bör även nämnas: frånvaron av ett verkligt regeringsalternativ. Utanför maktkonstellationen socialdemokraterna å ena sidan samt centerpartiet jämte folkpartierna å andra sidan har vi egentligen bara tomrum vad regeringsduglighet och reell inverkan på politiken beträffar.

Högern har kännbara valframgångar till trots förvisats till en oppositionsställning, som börjar anta allt mer permanenta drag. Enligt upprepade utsagor av statsminister Sorsa är förutsättningar för en regeringsbreddning vänsterut inte heller för handen. Vad högern beträffar har detta läge skapat en inre förvirring, där delade åsikter om hur det framtida manövrerandet skall läggas upp har gjort sig gällande. Å ena sidan har man förespråkat en centerorientering, dvs ett närmande till den politiska mittenpartierna för, å andra sidan har man talat för upprätthållandet av en självständig profil i väntan på bättre tider. Det sistnämnda alternativet behöver inte nödvändigtvis vara så dåligt — det kan på sikt innebära kännbara fördelar att stanna i opposition, nu när regeringen till följd av oljekrisen och en småningom allt kännbarare nedgång från hög- till lågkonjunktur ställs inför nödvändigheten att fatta beslut, som på valfältet måste te sig impopulära. En på samma gång saklig och energisk oppositionspolitik kan i dagens läge vara högerens bästa vapen.

Partisplittringen

Mot den stabilitet vi finner på regeringsnivå kan vi ställa den splittring som i detta nu är utmärkande för partiväsen och riksdag i Finland. För många partier har den senaste tidens utveckling fört med sig inre stridigheter och nya fraktionsbildningar. Av Vennamos landsbygdsparti återstår numera blott en spillra, sedan riksdagsgruppens stora majoritet bildat det s k enhetspartiet. Det i undantagslagstiftningens ef-

terdyningar grundade konstitutionella partiet har fört med sig utbrytningar ur såväl samlingspartiets som svenska folkpartiets riksdagsgrupper. Inom såväl samlingspartiet som yttersta vänstern pågår en inre maktkamp. Den mot 1950-talets slut grundade socialdemokratiska utbrytarfalangen framhärdar envist i en numera dock borttynande tillvaro. Denna vildvuxenhet i partifloran är för all del inte karakteristisk enbart för Finland; liknande tendenser kan som bekant förmärkas även i andra nordiska länder, där nya protest- och utbrytarpartier har trätt fram på den politiska arenan.

Man har givetvis även i Finland diskuterat möjligheterna att på konstitutionell väg motverka dylika splittringstendenser. I själva verket existerar redan i lag inskrivna mekanismer som verkar i denna riktning — såväl den år 1969 stadfästa partilagen som den gällande vallagen innehåller bestämmelser vars syfte är att motverka ny partibildning och konservera rådande förhållanden. För partilagens del är det bl a fråga om ett stadgande som förutsätter, att en gruppering redovisar 5 000 röstberättigade anhängare innan den kan registreras som parti. För vallagens del är det främst fråga om att rätten att nominera kandidater i statliga val har överförts på partierna. Sistnämnda stadgande är tveklöst grundlagsstridigt, då det ger de medborgare, som är partianknutna, bättre möjligheter att påverka valprocessen än de medborgare, som inte har partibok, och på denna punkt är en lagstiftningsreform under utarbetande.

En annan reform, som skulle innebära en kännbar komplettering av de ovan nämnda mekanismerna, gäller införandet av ett krav på viss minimiandel av avgivna röster. Ett parti vars röstandel stannar under en viss tröskel — olika alternativ har nämnts — skulle då inte vara berättigat till riksdagsrepresentation. En dylik reform skulle som följdverkan bl a ha att de båda folkpartierna (svenska folkpartiet, liberala folkpartiet) ställning blev osäker och på längre sikt troligen ohållbar. I dagens läge ter sig en dylik reform dock inte överhängande aktuell, bl a därför att de båda folkpartierna, som nu är representerade i regeringen, under inga omständigheter kan tänkas medverka till en politik som skulle innebära ett starkt hot mot dem själva.

Ur effektivitetssynpunkt är partisplittning givetvis ett beklagligt fenomen. Förekomsten av många små politiska grupperingar tenderar att försvåra ett snabbt och rationellt beslutfattande och att överhuvud inverka bromsande på det politiska systemets sätt att fungera. Mot denna effektivitetsdoktrin kan man emellertid ställa en demokratidoktrin och hävda, att om det finns intresse för ny partibildning så är det inte statsmaktens sak att resa hinder härför. Medborgarnas på många sätt begränsade möjligheter till meningsfull politisk participation borde inte ytterligare beskäras. Argumentet att en participation, som sker inom ramen för betydelselösa små grupperingar inte gärna kan vara meningsfull, är här inte så bestickande som det låter. Det blir nämligen relevant endast om

man anser det vara statsmaktens, inte medborgarnas sak att formulera alternativ.

Ett vanvettigt förslag

Till det gångna årets positiva händelser på den politiska fronten hörde att ett av de mest vanvettiga initiativ, som Finlands riksdag någonsin haft att befatta sig med, äntligen kunde avföras från dagordningen. Det av en rad ansvarslösa undervisningsministrar ivrigt uppbackade förslaget om en högskoleförvaltningsreform, som skulle överföra beslutfattandet inom universiteten på de studerande, förkastades i november av riksdagen med klar röstövertikt. De politiska grupperingarnas motiv för detta förkastande var dock högst olika: medan några ansåg att förslaget var alltför radikalt och därför inte kunde accepteras, var andra av den åsikten att förslaget inte var tillräckligt radikalt. Vad dessa senare grupper var ute efter var ett genomförande av studentväldet även på institutionsnivå — den kvoteringsprincip, som förutsattes tillämpas i den lägre universitetsförvaltningen, föll icke dessa grupper på läppen.

Utrymmet tillåter inte här en genomgång av ärendets olika faser. Det må räcka med att konstatera att hela händelseförloppet ter sig mer eller mindre obegripligt. Ett initiativ, som alldeles uppenbart hade raserat landets hela högskoleväsen och förvandlat forskningens och undervisningens centralpunkter till politiska tummelplatser, var farligt nära att förverkligas — detta ger inte en hoppfull bild av standarden i finsk politik. Utspelet och argu-

menteringen kring den föreslagna reformen företedde lika tröstlösa drag: man ropade på demokrati när man menade att man ville ersätta sakkunskap med politisk barnslighet, man talade om en utbredd studentopinion samtidigt som man envetet vägrade att ta reda på vad de studerande massorna egentligen tyckte och tänkte, man talade om Finland som ett föregångsland samtidigt som man drog över sig hån och skratt såväl i öst som väst. Direkt skrämmande ter sig den handfallna opportunist politikerna visade inför de radikala studentkretsarnas krav och den lätthet varmed de politiska klyschorna i debatten utmanövrerade de sakliga argumenten — skrämmande kanske mest därför, att det visade hur liten vikt politikerna sist och slutligen fäster vid forskning och högre undervisning.

Vad framtiden har i sitt sköte på denna front är svårt att säga. En angelägen uppgift för universiteten blir att avvärja ett nytt hot från statsmaktens sida: hotet mot universitetens inre autonomi. Redan en hastig blick på erfarenheterna från Sverige borde här vara tillräckligt avskräckande, men med den politiska färg vårt undervisningsministerium nu har är det inte så säkert att blicken är tillräckligt skarp. Ej heller är det säkert att man i besvikelsen över förvaltningsreformens öde kan förmå sig att medverka till de delreformer, som ter sig nödvändiga för en effektiv och forskningsbefrämjande universitetsadministration. För att citera professor Yrjö Blomstedt: "Väntan på revolution är inte ett lagligt skäl att förkasta eller förhindra reformer".